

Lefebvre's stad

AUTEUR & FOTOGRAFIE Koenraad Bogaert

In de rubriek Klassiekers gaat AGORA in op boeken die niet vers van de pers komen, maar nog steeds uiterst relevant zijn. Deze keer 'Writings on cities' (1996) van Henri Lefebvre.

Over 'het recht op de stad', een concept dat centraal staat in de kritische theorie van de Franse filosoof Henri Lefebvre (1901-1991), werd al heel wat geschreven en gediscussieerd. Toch wordt het concept vaak verkeerd begrepen, of beter gezegd, op een on-lefebvriaanse manier geïnterpreteerd. David Harvey (2008), de Marxistische geograaf die voor zijn eigen werk heel veel inspiratie haalde uit Henri Lefebvre, omschreef het recht op de stad vooral als een collectief recht om onszelf te veranderen door in te grijpen in de stad. Volgens hem is het recht op de stad een essentieel onderdeel van onze mensenrechten. De vraag is dan echter, hoe we dit recht om onszelf en de stad te veranderen praktisch kunnen garanderen en beschermen. Volgens Kafui Attoh (2011) blijft de wetenschappelijke literatuur over het recht op de stad eerder onduidelijk. De vele discussies over het recht op de stad verwijzen naar verschillende soorten rechten: socio-economische rechten, collectieve rechten, positieve of negatieve rechten, enz. Maar wanneer Attoh zich in een recente publicatie afvraagt wat voor soort recht het 'recht op de stad' is, dan stelt hij naar mijn mening de verkeerde vraag. De vergissing die Attoh maakt, en de verwarring die Harvey oproept door het recht op de stad als onderdeel te beschouwen van onze mensenrechten, is dat Lefebvre's concept wordt voorgesteld als een recht (dat op één of andere manier wettelijk zou vastgelegd moeten of kunnen worden) en niet – zoals Lefebvre het zelf eerder zag – als een politiek project en een radicale kritiek op onze samenleving. Het 'recht op de stad' werd door Lefebvre geïntroduceerd in zijn boek 'La Droit à la Ville' uit 1968.

Om een beter beeld te krijgen van wat hij precies bedoelde, is het ook belangrijk om goed te verstaan wat Lefebvre verstond onder de stad. Vaak gaat men er ten onrechte vanuit dat 'het recht op de stad' van toepassing is op de stad als aparte sociale ruimte die losstaat van bijvoorbeeld de natuur, het platteland, het dorp of zelfs de randstad. Lefebvre maakte dit onderscheid niet. 'La Droit à la Ville' maakte onderdeel uit van een reeks boeken waarin Lefebvre een belangrijke maatschappelijke evolutie trachtte in kaart te brengen. In een volgend boek, 'La Révolution Urbaine', schetst hij een lange historische evolutie van een agrarische over een industriële naar een stedelijke wereld, een 'urban society'.

Lefebvre heeft het hier over een globalisering van de 'urban fabric' waarbij stedelijke infrastructuur, stedelijke netwerken en het

stedelijke leven alle andere sociale en natuurlijke ruimtes geleidelijk aan domineert, penetreert en overneemt. Hiermee doelt hij niet op enkele 'global cities', zoals New York, Shanghai en Rio de Janeiro die vandaag een cruciale rol spelen in onze wereldeconomie, maar refereert hij naar een veel ruimere conceptualisering van het stedelijke. De 'urban fabric' is niet beperkt tot de fysieke ruimte van de stad zelf. Als we de analyse van Lefebvre volgen dan zijn snelwegen, spoorwegen, vlieg- en vaarroutes, computernetwerken en andere vormen van (stedelijke) infrastructuur die tot ver buiten de fysieke ruimte van elke individuele stad reiken, niet alleen manieren om steden te verbinden in een alsmar sterker geïntegreerd wereldeconomisch systeem, maar ook de specifieke uitdrukkingen van een historische evolutie waarin uiteindelijk alle andere ruimtes in de wereld door het stedelijke worden gedomineerd en overgenomen.

Het recht op de stad is een essentieel onderdeel van onze mensenrechten

Het concept van 'het recht op de stad' was voor Lefebvre een instrument waarmee dit proces kritisch kon worden geanalyseerd en van waaruit verzet en radicale verandering kon vertrekken. Volgens Lefebvre werd de evolutie naar een 'urban society' vooral gestuurd door een kapitalistische logica waarin de 'ruilwaarde' van de stad en de 'urban fabric' voorrang krijgt op haar 'gebruikswaarde'. Zeker in deze tijden van neoliberale globalisering wordt het alsmar duidelijker dat het commerciële voorrang krijgt op het sociale. Stadscentra worden omgevormd tot ruimtes waar consumptie centraal staat. Voor stedelijke overheden en hun beleid wordt het steeds belangrijker om investeringen aan te trekken en te concurreren met andere steden. De leefwereld van de stadsbewoners wordt hieraan ondergeschikt. Maar ook buiten de stad moeten mensen, indien nodig, plaatsmaken voor de uitbreiding van de 'urban fabric' en de kapitalistische logica. Niet alleen bij ons maar ook in het Globale Zuiden, waar bijvoorbeeld ontelbare plaatselijke boeren van hun land worden verdreven ten voordele van de wereldeconomie en haar infrastructurele behoeften. Met het concept van 'het recht op

de stad' probeerde Lefebvre het politieke karakter van deze ontwikkelingen aan te klagen en niet zozeer het fenomeen van globalisering op zich. Lefebvre wou vooral de aandacht vestigen op de ideologie en de klassenstrategieën die de globalisering sturen (Lefebvre, 1996).

Deze radicale kritiek vormde volgens Lefebvre een instrument om het verzet en de sociale strijd van de onderdrukten te ondersteunen. Het recht op de stad is dus niet zomaar een vertrekpunt van waaruit verzet de individuele stad kan terug claimen, maar eerder een instrument om vanuit de stad de hele samenleving te bevrijden van een kapitalistische onderdrukking. In de ogen van Lefebvre kon de stad op die manier omgevormd worden tot een politieke collectiviteit die een solidariteit kon uitdragen tot ver buiten de grenzen van de natiestaat en de liberale democratie als nationaal systeem. Misschien zien we dit vandaag wel werkelijkheid worden in de manier waarop het 'Tahrir-plein', één van de symbolen van de stad Caïro, een wereldwijd symbool is geworden in een wereldwijde strijd waarin niet alleen de Arabische volkeren bij betrokken zijn, maar bijvoorbeeld ook de 'indignados', de 'occupiers' van Wall Street, de Mexicaanse, Chileense en Quebecaanse studenten, en de vele Afrikaanse demonstranten tegen de stijgende prijzen van consumptiegoederen (zoals de beweging 'Occupy Nigeria'). Het is interessant om te zien op welke manier de vele uiteenlopende protestbewegingen geïnspireerd geraakten door de Tahrir-revolutie en via het Tahrir-symbool nieuwe vormen van solidariteit creëerden. Saskia Sassen wees op het specifieke stedelijke karakter van de verschillende protesten in de wereld vandaag. De stad is volgens haar de ideale ruimte van waaruit gewone mensen de geschiedenis mee bepalen. Na een lange periode waarin 'de stad' grondig werd hertekend en herdacht als een politiek project dat voornamelijk beantwoordde aan de verzuchtingen van het neoliberalisme, waarin

Occupy Wallstreet betoging in Brooklyn (New York). De strijd in diverse steden heeft velen bewust gemaakt dat de meerderheid van de wereldbevolking het slachtoffer is van een falend wereldsysteem en een politiek project van een kleine elite.

de publieke ruimte steeds meer werd geprivatiseerd en waarin het leven steeds meer werd onderworpen aan commerciële relaties, hebben de bezetters van de publieke ruimtes de stad terug opgeëist als het strijdtoneel voor een concreet alternatief.

Daarom moeten we optimistisch blijven als we geloven dat sociale strijd iets kan veranderen aan de mondiale politieke en economische crisis waarin we verkeren. De Arabische lente en de sociale strijd in vele steden in andere delen van de wereld heeft velen bewust gemaakt dat de overgrote meerderheid van de wereldbevolking het slachtoffer is van een falend wereldsysteem en een politiek project van een kleine elite. Hierdoor is vooral een belangrijke ruimte geschapen. De ruimte om opnieuw enkele essentiële en fundamenteel kritische vragen te stellen. Lefebvre's politieke project kan hier als inspiratie dienen. Hij had namelijk niet de bedoeling om zelf een alternatief voor te stellen, maar wou enkel de kritische basis leveren van waaruit een alternatief – via sociale strijd – kon ontstaan. Dus de ruimte is er vandaag (maar voorlopig ook niet meer dan dat) om een alternatief uit te werken dat verder reikt dan de stad alleen. Dat is exact wat Henri Lefebvre voor ogen had.

Koenraad Bogaert (koenraad.bogaert@ugent.be) is onderzoeker en verbonden aan de Middle East and North Africa Research Group (MENARG) van de Universiteit Gent.

Literatuurselectie

Attoh, K.A. (2011) What kind of right is the right to the city? Progress in Human Geography, 35, nr.5, pp. 669-685.

Bogaert, K. (2012) Het spook van Tahrir. Vlaams Marxistisch Tijdschrift, 46, nr.3, pp. 74-83. <http://www.imavo.be/vmt/12313-Bogaert.pdf>.

Harvey, D. (2008) The right to the city. New Left Review, 53, pp. 23-40.

Lefebvre, H. (1996) Writings on cities. E. Kofman & E. Lebas (Ed.) Oxford: Blackwell Publishing.

Lefebvre, H. (2003) The urban revolution. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Sassen, S. (2011) The global street: making the political. Globalizations, 8, nr.5, pp. 573-579.